

Penalizacja nieudzielenia informacji w postępowaniu wykroczeniowym a art. 78 ust. 4 Prawa o ruchu drogowym

SZYMON MICHÓR

Zakład Prawa Administracyjnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

I. Uwagi ogólne

Na tle penalizacji przez art. 65 § 2 kodeksu wykroczeń (w dalszej części opracowania – k.w.¹) nieudzielenia informacji właściwemu organowi państwowemu lub instytucji, upoważnionej z mocy ustawy do legitymowania, powstaje doniosły problem związany z kwalifikacją prawną naruszenia unormowania art. 78 ust. 4 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (w dalszej części opracowania – u.p.r.d.²). Zgodnie z tym przepisem właściciel lub posiadacz pojazdu jest obowiązany wskazać na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, chyba że pojazd został użyty wbrew jego woli i wiedzy przez nieznaną osobę, czemu nie mógł zapobiec. Pozostaje to w ewidentnej sprzeczności m.in. z prawem do obrony, zasadą domniemania niewinności, zasadą *in dubio pro reo* oraz prawem do milczenia (*nemo se ipsum accusare tenetur*), brakiem obowiązku dowodzenia swojej niewinności czy brakiem obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść.

¹ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. (tekst jedn. z 2007 r., Dz.U. Nr 109, poz. 756).

² Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. (tekst jedn. z 2005 r., Dz.U. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.).

Niemniej jednak przepis art. 78 ustawy Prawo o ruchu drogowym określa obowiązki właściciela w zakresie udzielenia odpowiednich informacji uprawnionemu organowi. Zgodnie z ust. 4 tegoż artykułu organem takim będzie policjant, prokurator, sąd, starosta lub ubezpieczyciel. W założeniu ustawodawcy realizacja tego obowiązku ma ułatwić ustalenie kierującego pojazdem w razie popełnienia wykroczenia z jego udziałem. Obowiązek ten ciąży na właścicielu pojazdu, jak też na kierującym pojazdem. Osoby te nie mogą odmówić właściwemu organowi odpowiedzi na pytanie, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania, powołując się na art. 183 § 1 kodeksu postępowania karnego (dalej – k.p.k.)³ w zw. z art. 41 § 1 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (w dalszej części opracowania – k.p.w.)⁴. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 30 listopada 2004 r. przyjął, że „odpowiednie stosowanie – z mocy art. 41 § 1 k.p.w. – w postępowaniu w sprawach o wykroczenia przepisu art. 183 § 1 k.p.k., w jego brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, nie oznacza, aby osoba przesłuchiwana w charakterze świadka (składająca oświadczenie dowodowe w tym charakterze) w sprawie o wykroczenie mogła uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli jej udzielenie mogłoby narazić osobę dla niej najbliższą na odpowiedzialność za wykroczenie”⁵.

W założeniu wskazanego przepisu właściciel pojazdu wykona ten obowiązek, gdy wskaże osobę, której oddał pojazd do kierowania; wówczas obowiązek ten przechodzi na tę osobę. Osoby te zwolnione są z tytułowego obowiązku w razie wykazania, że użycie pojazdu nastąpiło bez ich zgody, np. w razie kradzieży lub samowolnego użycia pojazdu. Wykonaniem obowiązku będzie wskazanie alternatywnie osób, które mogły kierować pojazdem w oznaczonym czasie, co może mieć miejsce wówczas, gdy np. kilku domowników korzysta z pojazdu, a klucze do niego znajdują się w miejscu dostępnym dla nich wszystkich.

Obowiązek udzielenia informacji o osobie, która w danym czasie dysponowała pojazdem, spoczywa na właścicielu lub posiadaczu niezależnie od tego, czy uprawniony organ (nie tylko policjant i strażnik miej-

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. (Dz.U. Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.).

⁵ Por. uzasadnienie uchwały SN z dnia 30 listopada 2004 r., sygn. akt I KZP 26/04, OSNKW 2004, z. 11–12, poz. 102.

ski) pyta o to w trakcie formalnego przesłuchania, czy jedynie w rozmowie prowadzonej w czasie tzw. czynności operacyjno-rozpoznawczych, z której to rozmowy sporządzi następnie notatkę. Organ procesowy prowadzący czynności wyjaśniające w sprawie o dane wykroczenie drogowe może zwrócić się nawet na piśmie do właściciela pojazdu o udzielenie informacji, kto w oznaczonym czasie nim dysponował⁶.

Odmowa udzielenia informacji, komu pojazd został powierzony (ale wyłącznie jeżeli ta odmowa będzie udzielona przez właściciela lub posiadacza pojazdu będącego świadkiem wykroczenia), może rodzić odpowiedzialność za wykroczenie. Powstaje jednak pytanie, który z wymienionych w kodeksie wykroczeń artykułów – czy art. 65 § 2 k.w., czy też art. 97 k.w. będzie penalizował powyższe zachowanie? Budzi to nieukryte zainteresowanie nie tylko doktryny, lecz przede wszystkim praktyki. Nie można tu nie wspomnieć o orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego wyraźnie dopuszczających możliwość, że przepisy nie muszą w sposób wyczerpujący i precyzyjny określać wszystkich znamion czynu zabronionego, a tzw. blankietowe przepisy karne, wskazując czyn zabroniony, nie określają w sposób wyczerpujący jego znamion, ale w sposób wyraźny lub ukryty odsyłają do przepisów zamieszczonych w innym akcie normatywnym⁷.

II. Odpowiedzialność według art. 65 § 2 k.w.

Zgodnie z art. 78 ust. 4 u.p.r.d. właściciel lub posiadacz pojazdu jest obowiązany wskazać na żądanie uprawnionego organu, komu po-

⁶ Nie wydaje się jednak, by brak odpowiedzi, nawet w razie zakreślenia terminu do jej udzielenia, mógł być traktowany jako „niewskazanie takiej osoby” w rozumieniu art. 78 ust. 4 Prawa o ruchu drogowym i w konsekwencji stanowić podstawę odpowiedzialności za wykroczenie z art. 65 § 2 k.w. Ustawa, mówiąc o „wskazaniu”, wymaga bowiem pozytywnego zachowania. Szerzej: A. Skowron, *Fotoradar – zawodne urządzenie*, „Rzeczpospolita” z dnia 23 kwietnia 2005 r.

⁷ Tak: wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 lipca 2003 r., sygn. akt P 10/02 OTK-A 2003/6/62; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 stycznia 2004 r., P 9/03, OTK-A 2004/1/4; R. Dębski, *Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze roli prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nieokreślonych w ustawie*, Łódź 1995.

wierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, chyba że pojazd został użyty wbrew jego woli i wiedzy przez nieznaną osobę, czemu nie mógł zapobiec. Jak należy więc spenalizować odmowę udzielenia powyższych informacji⁸?

Stosownie do treści art. 65 § 2 k.w. karze podlega ten, kto umyślnie wbrew obowiązкови nie udziela właściwemu organowi państwowemu lub instytucji, upoważnionej z mocy ustawy do legitymowania, wiadomości lub dokumentów dotyczących tożsamości własnej lub innej osoby, obywatelstwa, zawodu, miejsca zatrudnienia lub zamieszkania.

Szczególnym przedmiotem ochrony tego przepisu jest prawidłowość ustaleń faktycznych, dokonywanych przez organy i instytucje uprawnione do ich dokonywania w zakresie tożsamości osób, ich obywatelstwa, miejsca zamieszkania, miejsca zatrudnienia i zawodu. Zasadniczo zaś rodzajowym przedmiotem ochrony wszystkich wykroczeń stypizowanych w rozdziale IX kodeksu wykroczeń jest prawidłowość funkcjonowania instytucji państwowych, samorządowych i społecznych⁹.

Prawo m.in. do legitymowania przez organy państwowe czy też zbierania przez nie potrzebnych informacji określają ustawy szczegółowe¹⁰.

Omawiane wykroczenie ma charakter powszechny – może je popełnić każdy. Jest ono dokonane z chwilą odmowy udzielenia żądanej informacji przez uprawniony organ. Zachowanie sprawcy czynu określonego w art. 65 § 2 k.w. polega na zaniechaniu, przy czym wykroczenie to ma

⁸ A. Skowron, *Obowiązek wskazania osoby, która w danym czasie kierowała pojazdem. Denuncjacja, czy prawny obowiązek*, PnD 2005, nr 2, s. 10 i n.

⁹ M. Kulik [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, LEX 2007, Komentarz do art. 65 kodeksu wykroczeń.

¹⁰ Tak m.in. art. 15 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r., Nr 43, poz. 277); art. 129 ust. 2 pkt 1 ustawy z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn. z 2005 r., Dz.U. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.); art. 23 ust. 1 pkt 2 ustawy z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2002 r., Nr 74, poz. 676 z późn. zm.); art. 11 ustawy z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. z 2005 r., Dz.U. Nr 234, poz. 1997 z późn. zm.); art. 18 ustawy z 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn. z 2002 r., Dz.U. Nr 207, poz. 1761 z późn. zm.); art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych jednostkach porządkowych (Dz.U. Nr 123, poz. 1353 z późn. zm.).

charakter formalny i może być popełnione tylko umyślnie w formie zamiaru bezpośredniego¹¹.

III. Odpowiedzialność według art. 97 k.w.

Stosownie do art. 97 k.w. odpowiedzialność za naruszenie tego przepisu ponosi ten, kto wykracza przeciwko innym przepisom o bezpieczeństwie lub o porządku ruchu na drogach publicznych.

Przepis ten nazywany jest „workiem” i określa odpowiedzialność za naruszenie innych przepisów z zakresu bezpieczeństwa i porządku ruchu na drogach. Przez użycie słowa „inne” należy rozumieć, że chodzi o naruszenie przepisów innych niż te, które wypełniają znamiona wykroczeń określonych w art. 84-96a k.w.¹² Muszą one przy tym dotyczyć bezpieczeństwa i porządku ruchu drogowego, a nie innych zagadnień także regulowanych Prawem o ruchu drogowym, oraz odnosić się do dróg publicznych¹³.

Wykroczenie to ma charakter formalny. Do jego znamion nie należy skutek w postaci spowodowania jakiegokolwiek zagrożenia czy utrudnienia w ruchu. Można je popełnić zarówno przez działanie, jak i zaniechanie. Zależy to od tego, jak skonstruowany jest przepis, który sprawca narusza swoim zachowaniem: czy w postaci nakazu, czy zakazu.

Dyspozycja normy z art. 97 k.w. ma charakter blankietowy. Odsyła do przepisów spoza kodeksu wykroczeń. Owe inne przepisy o bezpieczeństwie lub porządku ruchu na drogach publicznych to wszelkie akty prawne, zarówno ustawy, jak i wydawane na ich podstawie rozporządzenia zawierające uregulowania dotyczące bezpieczeństwa i porządku na drodze publicznej. Za podstawowy akt prawny zawierający takie przepisy uważa się m.in. Prawo o ruchu drogowym, a znamiona tego wykroczenia mają wyczerpywać zachowania określone np. w art. 11–13

¹¹ T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2007, komentarz do art. 65 kodeksu wykroczeń.

¹² W. Kotowski, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Kraków 2004, komentarz do art. 97 kodeksu wykroczeń.

¹³ Por. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 364.

u.p.r.d.¹⁴ Wykroczenie z tego artykułu można popełnić zarówno umyślnie, w obu postaciach zamiaru, jak i nieumyślnie.

Istotne jest, iż zakres tego przepisu jest ograniczony do naruszeń przepisów o bezpieczeństwie lub porządku ruchu, a więc penalizacja obejmuje naruszenie tych przepisów, które regulują bezpieczeństwo i porządek ruchu, a nie dotyczą innych kwestii również określonych w prawie o ruchu drogowym¹⁵.

IV. Podsumowanie

W mojej ocenie tytułowe nieudzielenie informacji wyczerpuje znamiona czynu z art. 65 § 2 k.w., dokonywanie zaś jego kwalifikacji z art. 97 k.w. w zw. z art. 78 ust. 4 u.p.r.d. jest wadliwe.

Za stosowaniem w niniejszym przypadku jako podstawy prawnej odpowiedzialności wykroczeniowej z art. 65 § 2 k.w. przemawia m.in. to, że – jak wskazuje się w piśmiennictwie – art. 78 ust. 4 u.p.r.d. nie należy do przepisów regulujących porządek ruchu na drogach, gdyż nie jest zamieszczony w prawie o ruchu drogowym w rozdziale zatytułowanym „Porządek i bezpieczeństwo ruchu na drogach” lecz w rozdziale „Warunki dopuszczenia pojazdów do ruchu”. Ponadto treść tego przepisu wskazuje, że ma on znaczenie informacyjne i służy ustaleniu sprawcy czynu zabronionego, którego dopuścił się w przeszłości. Za odrzuceniem stosowania art. 97 k.w. ma też przemawiać zasada ścisłej określoności czynów zabronionych¹⁶, celem art. 78 ust. 4 u.p.r.d. jest bowiem uławnienie ustalenia ewentualnego sprawcy przestępstwa lub wykroczenia drogowego. Niewywiązanie się z obowiązku płynącego z niniejszego przepisu odpowiada znamionom wykroczenia z art. 65 § 2 k.w.¹⁷

¹⁴ M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 97 kodeksu wykroczeń.

¹⁵ R.A. Stefański, *Wykroczenia drogowe. Komentarz*, Zakamycze 2005, komentarz do art. 97 kodeksu wykroczeń.

¹⁶ A. Skowron, *Obowiązek...*, s. 10.

¹⁷ Przeciwnie: R.A. Stefański, *op. cit.* Wskazuje on, iż przepis ten ma jakoby pozostawać w pozornym zbiegu z art. 97 k.w. – i zgodnie z zasadą *lex specialis derogat legi generali* – zostać wyeliminowanym.

Za takim rozwiązaniem przemawia również uzasadnienie wyroku SN z dnia 11 października 2000 r.¹⁸, w którym wskazano, że typizując wykroczenia w tak rozległej dziedzinie, jaką jest bezpieczeństwo i porządek w komunikacji, ustawodawca w art. 84–96a k.w. określił najistotniejsze wykroczenia przeciwko tej dziedzinie, po czym dodał dopełniający przepis art. 97 k.w., w którym zagroził karą za wykroczenia przeciwko innym przepisom o bezpieczeństwie i porządku ruchu. Przepis art. 97 k.w. pomyślany został jako przepis dopełniający, a nie zastępczy. Tym samym, skoro w kodeksie wykroczeń znajduje się przepis, który penalizuje zachowanie sprawcy, polegające na nieudzieleniu informacji uprawnionemu organowi (art. 65 § 2 k.w.), to nie można dokonać subsumpcji zachowania właściciela pojazdu lub posiadacza – świadka odmawiającego udzielenia informacji o osobie kierującej pojazdem jako wyczerpującego znamiona z art. 97 k.w. w zw. z art. 78 Prawa o ruchu drogowym.

Należy także wskazać na uzasadnienie wyroku SN z 1 grudnia 2000 r.¹⁹, w którym wskazano, że „jak wynika z brzmienia art. 97 k.w., odpowiedzialności podlega osoba, która wykracza przeciwko przepisom o bezpieczeństwie i porządku ruchu (innym niż określone w art. 84–96a kodeksu wykroczeń) na drogach publicznych. Tak więc jeśli do naruszenia takich przepisów doszło poza drogą publiczną, to podstawy do ewentualnego pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnoadministracyjnej należy upatrywać poza przepisem art. 97 k.w.”.

Niezależnie od powyższego – w mojej ocenie – w żadnym przypadku nie można mówić o powstaniu odpowiedzialności właściciela lub posiadacza pojazdu z tytułu nieudzielania informacji o sobie samym jako o osobie, względem której istnieją podstawy do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie w postępowaniu wykroczeniowym. Prowadziłoby to do niedopuszczalnego samooskarżenia i naruszenia wszelkich uprawnień procesowych służących obronie. Co istotne – taka postawa właściciela pojazdu czy posiadacza nie może również zostać uznana przez organ prowadzący postępowanie czy sąd za okoliczność wskazującą, iż to on kierował wtedy pojazdem (świadek nie ma prawa odmówić wskazania takiej osoby

¹⁸ Sygn. akt IV KKN 250/2000, KZS 2001, nr 5, poz. 19.

¹⁹ Sygn. akt V KKN/00, Lex nr 50911.

– wniosek *a contrario*: to on kierował pojazdem). Tę okoliczność organ prowadzący postępowanie powinien wykazać, posługując się swoimi uprawnieniami procesowymi, ale w taki sposób, aby wniosek o ukaranie w postępowaniu wykroczeniowym został poparty „mocnymi” dowodami, a nie li tylko wyłącznie domysłami.